

УДК 37.014

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Понзель Уляна Володимирівна

м.Мукачеве

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, зумовлена тим, що ізольованість дисциплін не забезпечує наступності, а досягнення таких цілей педагогічної освіти, як цілісний розвиток особистості, підвищення рівня фундаментальної й професійної підготовки, можливе за умови впровадження міжпредметних зв'язків у навчально-виховний процес вищої школи. В статті розглядається питання про професійну підготовку майбутніх педагогів засобами міжпредметних зв'язків, доцільність їх використання на заняттях і застосування на практиці, необхідність впровадження цієї проблеми в систему вищої освіти. Методика реалізації, розглянута у статті, дозволить ефективно впроваджувати міжпредметні зв'язки у навчально-виховний процес.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, методика реалізації міжпредметних зв'язків, професійна підготовка вчителя.

Сучасна освіта дедалі більше набуває інноваційного характеру. Тому професіонали в галузі освіти повинні бути здатними до інноваційного типу мислення впродовж усього життя і подальшої життєдіяльності. Зміни в освіті, як невід'ємній частині суспільства, вимагають відповідних змін у професійній діяльності вчителя.

Нові вимоги суспільства, пов'язані із самореалізацією особистості, обумовлюють необхідність виявлення теоретико-методичних засад формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця, а також створення ефективного діагностичного механізму, який дасть можливість виявити конкретні резерви в його діяльності, перспективи професійного росту, потреби у професійному вдосконаленні [2, с.7].

Протягом століть прогресивні мислителі розглядали підготовку підростаючого покоління до праці, здатної створювати матеріальні і духовні цінності, забезпечувати розвиток виробництва і суспільства, брати активну участь у пізнавальній і трудовій діяльності [3, с.42].

Досягнення таких цілей педагогічної освіти, як цілісний розвиток особистості, підвищення рівня фундаментальної й професійної підготовки, можливе за умови впровадження міжпредметних зв'язків у навчально-виховний процес вищої педагогічної школи.

Ізольованість дисциплін, які входять в навчальний план певної спеціальності, не забезпечує наступності, а взаємозв'язок між ними приводить до дублювання деяких питань програм паралельних курсів або до відсутності в програмах деяких розділів спеціальних дисциплін.

Таким чином, дослідження проблеми реалізації міжпредметних зв'язків у професійній підготовці вчителя є досить актуальною в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Проблемам формування і розвитку особистості вчителя, переходу його на більш високий рівень сві-

тоглядної позиції присвячені праці І.Беха, В.Браже, С.Вершловського, Р.Ісламшина, В.Кричевського, Б.Ковальчук, І.Комарової, З.Нікітіна та інших.

Одним із шляхів формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця є діяльнісний підхід (О.Анісімов, І.Бех, Л.Петерсон), оскільки засвоєння структури і технології професійної діяльності спонукає особистість до самоорганізації, самореалізації та самоконтролю – важливих складових професіоналізму [2, с.8].

У ХХ ст. значний внесок у розвиток дослідження професійної підготовки вчителя засобами міжпредметних зв'язків зробили психологи Б.Ананьєв, Є.Кабанова-Меллер, Ю.Самарін, педагоги Ю.Бабанський, І.Зверев, І.Лернер, В.Максимова, В.Онищук, М.Скаткін, О.Федоров, В.Кондаков, П.Новіков, Н.Сорокін, П.Кулагін, В.Фоменко та ін. У їхніх працях обґрунтовано погляд на міжпредметні зв'язки як умову систематизації навчального процесу. До питань, пов'язаних із порушеною проблемою, зверталися такі відомі методисти ХІХ століття, як Ф.Буслаєв, О.Галахов, В.Стоюнін, В.Водовозов, В.Острогорський.

У педагогічній літературі з проблеми міжпредметних зв'язків (П.Атутов, С.Багишев, М.Берулава, Ю.Васильєв, Р.Гуревич, М.Думченко, А.Єремкін, І.Зверев, Л.Зоріна, В.Ільченко, І.Козловська, Н.Лошкарьова, В.Максимова, М.Махмутов, О.Сергєєв, В.Федорова, А.Усова) найбільш ґрунтовно висвітлено теоретичні, змістові й процесуальні аспекти в галузі загальної середньої та професійної освіти. Водночас вища педагогічна освіта потребує подальшого вивчення й розвитку теорії міжпредметних зв'язків.

Виходячи з позицій філософського аналізу, вітчизняні та зарубіжні психологи та дидакти трактують поняття «міжпредметні зв'язки» по різному. Одні з них (І.Зверев, В.Максимова) вважають, що міжпредметні зв'язки – це дидактична форма гносеологічного принципу системності, яка є необхідною і суттєвою ланкою сучасних методологічних основ процесу навчання, оскільки започатковує утворення системи. Інші (Ю.Дик, Л.Зоріна, С.Тадиян, М.Сорокін, Г.Щукіна, С.Капіруліна, Л.Паламарчук) трактують міжпредметні зв'язки як дидактичну умову, яка забезпечує не тільки систему знань учнів, а й розвиток їх пізнавальних здібностей, активності, інтересу, розумових операцій.

Метою статті є розкриття особливостей реалізації міжпредметних зв'язків у професійній підготовці майбутнього вчителя початкових класів.

Аналіз літератури показав, що пріоритетними завданнями вищих навчальних закладів є підготовка студентів до такої організації навчально-виховного процесу в національній школі, в умовах якої б:

а) формувалася цілісність наукових знань, тобто світ сприймався у природній єдності, особливо учнями молодшого шкільного віку. Пізнання світу

відбувалося у взаємозв'язках при вивченні всіх навчальних предметів. На цьому наголошували видатні педагоги (Я.Коменський, Й.Песталоцці, Д.Локк, К.Ушинський, Г.Ващенко), підтверджують сучасні науковці (І.Бех, О.Комар, В.Основіна, О.Савченко, Б.Шиян) і відомі вчителі-практики (Й. Присяжнюк, Т.Прошкурагова);

б) для збереження і зміцнення здоров'я школяра розумове навантаження урівноважувалося фізичним (М.Амосов, А.Борисенко, О.Дубогай, І.Костик, О.Куп, С.Сінгаєвський).

Одним із напрямів вирішення цих завдань у початкових класах є реалізація у навчально-виховному процесі міжпредметних зв'язків. Результати досліджень науковців О.Горбунової, А.Кудренка, О.Комар, О.Мищенко, Б.Шияна підтверджують наукові дані формування знань молодших школярів про цілісність пізнання світу за допомогою реалізації міжпредметних зв'язків [4, с.51].

Вони допомагають вчителю поєднати теорію з її практичним застосуванням, пов'язати всі науки воедино спільною метою, стимулювати навчальну активність та розвивати пізнавальні здібності учнів, реалізувати ідеї розвивального навчання. Використання знань з різних предметів, опора на розумові й практичні навички, сформовані під час вивчення різних дисциплін, значно полегшують процес засвоєння молодшими школярами навчального матеріалу, допомагають серйозно і водночас легко вчитися [7, с.6].

Проблема міжпредметних зв'язків в останні десятиліття приковує до себе все більшу увагу вчених-педагогів і практичних працівників шкіл, що обумовлено швидкими темпами науково-технічного прогресу, який неминуче приводить до підвищення якісного рівня змісту навчання і збільшення обсягу інформації, що підлягає засвоєнню підростаючими поколіннями в період шкільного навчання.

Встановлення міжпредметних зв'язків в понятті студентів не проходить само собою, автоматично. Необхідне цілеспрямоване педагогічне керівництво цим важливим процесом. Таким чином, в основу розробки раціональної системи міжпредметних зв'язків курсів повинно бути передусім правильна організація взаємодії суб'єктивної сторони навчання з об'єктивними умовами.

Отримані на попередніх етапах знання не знаходять широкого використання на наступних ступенях навчання, «заморожуються»; не в повному об'ємі вони вступають в «роботу» по вивченню загально-технічних дисциплін, набуття професійних навичок. Шляхом подолання вказаних розбіжностей можна підняти ефективність засвоєння загальнонаукових, загальнотехнічних і спеціальних дисциплін. Задача теорії і практики навчання полягає в тому, щоб розробити умови, які б максимально сприяли встановленню міжпредметних зв'язків вузівських курсів; систематизації знань і навичок, отриманих студентами з різних дисциплін; розвитку у них умінь комплексного використання знань, а саме:

- розробка якісної моделі спеціаліста, відповідає перспективі розвитку науково-технічного прогресу;
- удосконалення структури навчальних планів;
- тематичне і хронологічне погодження програм

суміжних курсів;

- розробка форм, прийомів і методів здійснення зв'язків між суміжними предметами в процесі їх викладання.

Міжпредметні зв'язки повинні мати певну дидактичну спрямованість, яка передусім полягає в тому, щоб шляхом глибокого педагогічного аналізу змісту навчання студента певної спеціальності встановити, між якими дисциплінами або їх компонентами по тій спеціальності зв'язки являються найбільш явними і кардинальними.

В процесі розробки теоретичних основ здійснення міжпредметних зв'язків для умов середньої школи виникла, на наш погляд, правильна концепція, яка розвивалась М.Скаткіним, А.Калашніковим, С.Шаповаленко, А.Шібановим, П.Атутовим, Б.Райським, С.Шапорінським і ін. Згідно цієї концепції міжпредметні зв'язки повинні здійснюватися так, щоб ні один із предметів не попадав під вплив другого. Кожний із них, відчуваючи вплив іншого, повинен зберігати самостійність і своєрідність, мати свою логічну систему. Але вона повинна бути зв'язана з послідовністю розкриття змісту в інших частинах навчання.

Самий бажаний результат встановлення взаємозв'язків по лінії головних компонентів такої, при якому ці зв'язки стали б супроводжуваними. Якщо створені умови роблять перепони до здійснення міжпредметних зв'язків, то розробка конкретних методів встановлення взаємозв'язків в значній мірі залежить від творчої ініціативи вчителів.

Вчителі кожної дисципліни продумують, як показати учням тісний зв'язок прочитаного їм курсу із іншим. Для успішної реалізації міжпредметних зв'язків вчителю необхідно знати загальні теоретичні основи міжпредметних зв'язків, шляхи, способи і засоби успішної їх реалізації. Перш за все, потрібно знати, що таке міжпредметні зв'язки, які їхні дидактичні функції.

Та все ж головне у здійсненні міжпредметних зв'язків залежить від особистості вчителя, його знань, ерудиції, педагогічної майстерності, глибини розуміння діалектики розвитку основ науки, зв'язків між ними і з практикою, від умінь віднайти у кожній навчальній дисципліні провідні ідеї, знання, вміння та навички і зробити їх надбанням своїх вихованців [7, с.7].

Здебільшого міжпредметні зв'язки зручно застосовувати на інтегрованих уроках, оскільки вчитель може добирати теми, які доповнюють одна одну або поглиблюють знання, вміння і навички з інших предметів. Використання міжпредметних зв'язків є одним з найбільш доступних резервів його якісного вдосконалення — воно не потребує перебудови навчального процесу. Але для того, щоб розкрити і використати цей резерв, необхідний творчий підхід учителя до розроблення кожного уроку з урахуванням міжпредметних зв'язків нового навчального матеріалу і вже набутих дітьми знань та умінь [7, с. 7].

Для здійснення міжпредметних зв'язків кожний вчитель повинен бути добре ознайомлений не тільки з програмами суміжних курсів, але і з змістом і науковим рівнем викладеного в них матеріалу. Формою програмування міжпредметних зв'язків являється побудова методичних вузлів по взаємозв'язаних дисци-

плінах. Також висування вимог, які, насамперед, він висуває до себе, а паралельно до учнів.

Таким чином, розробка методики реалізації міжпредметних зв'язків потребує творчої роботи викладача і значного підвищення рівня підготовки студентів педагогічних університетів до практичного здійснення зв'язків між предметами в школі. Викладач з урахуванням загальношкільного плану навчально-методичної роботи розробляє індивідуальний план реалізації міжпредметних зв'язків. Методика творчої роботи викладача включає ряд етапів:

1) вивчення розділу «Міжпредметні зв'язки» і опорних тем з програм і підручників інших предметів, читання додаткової наукової, науково-популярної і методичної літератури;

2) поурочне планування міжпредметних зв'язків з використанням курсових і тематичних планів;

3) розробка засобів і методичний прийомів реалізації міжпредметних зв'язків на конкретних заняттях (формулювання міжпредметних пізнавальних завдань, комплексних домашніх завдань, підбір додаткової літератури для учнів, підготовка необхідних підручників і наглядних посібників з інших предметів, розробка методичних прийомів їх використання);

4) розробка методики підготовки і проведення комплексних форм організації навчання (узагальнюючих уроків з міжпредметними зв'язками, комплексних семінарів, екскурсій, завдань на літо, занять гуртка, факультативу по міжпредметними темам та інше);

5) розробка прийомів контролю та оцінки результатів здійснення міжпредметних зв'язків в навчанні (питання і завдання на виявлення вмінь учнів встановлювати міжпредметні зв'язки, співбесіда з учнями та вчителями), застосування критеріїв оцінювання уроку з міжпредметними зв'язками [5, с.27].

Аналізуючи зміст розділу по кожному курсу, викладач виділяє: 1) опорні зв'язки з раніше вивченими курсами; 2) опорні зв'язки з раніше вивченими темами та курсами з інших предметів; 3) перспективні зв'язки з ще не вивченими темами з інших предметів і курсів; 4) види хронологічних і змістовно-інформаційних зв'язків. На основі аналізу програм викладач встановлює контакти з викладачами інших предметів і допомагає їм виділити опорні знання.

Реалізація міжпредметних зв'язків повинна йти

не тільки через зміст, але й через організаційні форми та методи навчання, по лінії організації пізнавальної діяльності [1, с.57].

Встановлення міжпредметних зв'язків у навчальному процесі запобігає недолікам, що характерні для предметної системи навчання. Це, зокрема, розгляд наукових фактів під одним кутом, формалізм у знаннях, відсутність зв'язків між дисциплінами навіть у межах одного циклу тощо. Разом з тим ізольоване викладання дисциплін у вищій школі, особливо фундаментальних, абсолютно неприпустиме, оскільки навіть гарний її випускник подібний полиці, на якій стоять конспекти лекцій, розділені непроникними обкладинками, а не кристали лазера, у вузлах решітки якого (подібно до атомів) розмістилися відповідні розділи знань, що синергетично взаємодіють між собою та здатні народжувати могутній сплеск творчої енергії [6, с.5].

Отже, міжпредметні зв'язки тлумачаться нами як дидактичний засіб, який передбачає комплексний підхід до формування й засвоєння змісту освіти. Це дає можливість здійснювати зв'язки між предметами для поглибленого, всебічного розгляду найважливіших понять і явищ. Міжпредметні зв'язки є результатом узагальнюючих дій, що на будь-якому етапі навчання виконують виховну, розвиваючу й детермінуючу функцію, оскільки підвищують продуктивність перебігу психічних процесів. Вони є органічною частиною всього навчального процесу і забезпечують системність у формуванні важливих навчальних компетенцій.

Через взаємозв'язок навчальних дисциплін на засадах міжпредметної координації в учнів формується цілісна картина світосприймання. Міжпредметка координація є засобом для подолання штучних меж між окремими системами знань, що засвоюються школярами під час вивчення різних дисциплін. Здійснення такої координації передбачає цілеспрямовано використання всього арсеналу форм, методів, прийомів, педагогічних засобів, які допомагають виявити нові можливості їх використання у викладанні різних дисциплін [8, с.32].

Реалізація міжпредметних зв'язків у процесі формування професійної компетентності майбутніх вчителів початкових класів створює необхідні умови для формування в них системного мислення, самостійності та активності в навчанні.

Література та джерела

1. Жара Г.І. Теоретичні основи формування та розвитку понять міжпредметного характеру/ Г.І.Жара// Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. – Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – Випуск 15: збірник наукових праць/ за ред. П.В.Дмитренка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – 190с.
2. Завалевський Ю.І. Конкурентоспроможний вчитель: теорія і практика: Навчальний посібник/ Ю.І.Завалевський. – Чернівці: Букрек, 2010. – 216 с.
3. Котелянець Н., Юрченко М. Роль міжпредметних зв'язків у розвитку особистості молодших школярів/ Наталія Котелянець, Марина Юрченко// Рідна школа. – 2000. – №3. – С.42.
4. Кругляк О. Міжпредметні зв'язки на уроках основ здоров'я і фізичної культури в початкових класах/ Олег Кругляк// Фізичне виховання в школі. – 2003. – №3. – С.51-52
5. Максимова В.Н., Груздева Н.В. Межпредметные святы в обучении биологии. – М.: Просвещение, 1987. – 192 с.
6. Пак В.В. Инженер, математика и другие. Простые методы математического моделирования природных и технологических процессов: монография/ В.В.Пак. – Донецк: ДонГТУ, 1995. – 224 с.
7. Філон І. Образотворче мистецтво в системі міжпредметних зв'язків/ Ірина Філон// Початкова освіта. – 2008. – №11. – С.6-7.
8. Ярмолюк А. Реалізація соціокультурної змістової лінії в контексті міжпредметної інтеграції/ Алла Ярмолюк// Українська мова і література в школі. – 2010. – №6. – С.32-36.

Актуальность материала, изложенного в статье, обусловлена тем, что изолированность дисциплин не обеспечивает преемственности, а достижение таких целей педагогического образования, как целостное развитие личности, повышение уровня фундаментальной и профессиональной подготовки, возможно при условии внедрения межпредметных связей в учебно-воспитательный процесс высшей школы. В статье рассматривается вопрос о профессиональной подготовке будущих педагогов средствами межпредметных связей, достижение цели их использования на занятиях и применение на практике; необходимость реализации данной проблемы в системе высшего образования. Методика реализации, рассмотрена в статье, позволит эффективно внедрять межпредметные связи в учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова: междупредметные связи, методика реализации междупредметных связей, профессиональная подготовка учителя.

The relevance of the material set out in the article is conditioned with the fact that the isolation of disciplines does not provide continuity and the achievement of such goals of pedagogic education as a holistic personality development, improvement of basic and vocational training is possible with the introduction of interdisciplinary connections in the educational process of a higher school. The article deals with the initial pedagogic education by facilities of inter-subjects' connections, appropriateness of their use in the classroom and the practical application, need to implement this problem in a higher education. Methods of implementation discussed in this article will effectively implement interdisciplinary communication in the educational process.

Key words: inter-subjects' connections, methods of inter-subjects' connections realization, teacher professional education.